

Hacı Salih Hayali Yaşar (1869-1922)

1869 yılında Urfa'nın Birecik ilçesinde doğmuştur. Anne adı Safiye, babası ise Şeyh Müslüm'dür. İlk ve orta öğrenimini Birecik Rüştüyesinde tamamlamış ve özel hocalardan din dersleri almıştır. Birecik Rüştüyesinde ikinci muallim ve bir süre de vekaleten birinci muallimlik yapmıştır. İlk Mektep Müfettişi, Tahrirat Kâtibi ve Karkamış kazılarında Hükümet Komiseri olarak görev almıştır. Ayrıca İttihad ve Terakki Fırkasının bölge müfettişi, Urfa İl Genel Meclisi ve Daimî Encümen üyeliğini de yapmıştır. Birecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurucusu olan Hayali Bey, cemiyetin reisi olarak yaptığı yazışma ve faaliyetlerinde "Timur" takma adını kullanmıştır.

Salih Hayali Yaşar

24 Ekim 1923'te Millî Mücadele'de göstermiş olduğu başarılarından ötürü yeşil şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. 4 Nisan 1920'de milletvekili olarak seçilen Hayali Bey 9 Mayıs'ta Meclise katılmıştır. 19 Eylül 1920'de sağlık sorunları nedeniyle 6 ay izinle Meclisten ayrılmış, izin bitimi itibarıyla tekrar Meclise katılsa da 6 Ekim 1921'de tekrar memleketine dönmüştür. Dönüş yolunda Kayseri'de yakalanmış olduğu tifüs hastalığından dolayı 22 Ocak 1922'de memleketi Birecik'te vefat etmiştir ve dönemini tamamlayamamıştır. Evli ve 10 çocuk babası olan Salih Hayali Bey'in halen kayıp olan bir şiir külliyatı olduğu bilinmektedir.

Hacı Hayali Efendi, yasama dönemi içerisinde ikisi de seçim bölgesi hakkında olmak üzere 2 tahrir vermiş bunlardan biri kabul edilirken diğeri ise temenni tahriri olarak sayıldığından ilgili bakanlığa havale edilmiştir. Dönem boyunca 1 teklifi reddedilmiştir. 2 sözlü soru önergesi olan Hacı Hayali Efendi'nin soruları ilgili bakanlarca sözlü olarak cevaplamıştır.

Hacı Salih Bey'in "Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in, İçkinin Yasaklanması Hakkındaki Kanun Teklifi ve Adliye, Sıhhiye, Maliye, Şer'îye Encümenleri Mazbataları İle İlgili Teklifi" şu şekildedir:

"Riyaseti Celileye

Üçüncü maddedeki «işret ettiği görülenler» fıkrasından sonra «Veya işret ettiği bilmuayene anlaşılanlar » ibaresinin ilâvesini teklif eylerim.

Urfa

Hayali"

Ancak ilgili teklif kabul edilmemiştir. Diğer tahriri ise "Eşkiya Tarafından Şehit Edilen Yaylak Nahiyesi Müdürünün Ailesine Maaş Bağlanmasına Dair Tahriri"dir. Tahrir üzerine söz olan Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey; şehiden vefat edenlerin ailelerinin kanunen daha yüksek maaş alabilmeleri için ölüm şeklinin araştırılması için tahririn Heyet-i Vekile'ye havale edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'in de aynı yönde konuşma yapması üzerine Hacı Hayali Efendi'nin vermiş olduğu tahririn Heyet-i Vekile'ye havale edilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer tahriri ise "Türkiye-Suriye Sınırının 10 Kilometre Daha Güneyden Çizilmesi Hakkında Temenni Tahriri" hakkındadır. Vermiş olduğu temenni tahriri Hariciye Vekâletine havale edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis Genel Kurulunda Demirci yöresindeki askeri hareketlilik ile ilgili olarak vermiş olduğu açıklamalarla ilgili soru sormuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın "Fransızlar kabul ettikleri musalâha ahkâmına göre (Urfa)'yı ve (Mardin)'i işgal etmek üzere şarka yürüyorlar. Bunun için; (Cirablis)'te (Birecik)'te (Telahmer)'de mevcut olabilen bilcümle vesaiti müruriyeyi ve köyleri imha ve tahrip etmek ve Fıratı müdafaa etmek ve Cirablisten Mardine kadar olan şimendifer hattını tamamen tahrip etmek için Elcezire cephesi ordu kumandanlığına Erkânı hafiyeyi umumiyece talimatı lâzime verildi. Derhal o gün Cirablis köprüsü tarafımızdan tahrip edildi ve mevcut olan vesaiti müruriyede bertaraf edildi" şeklindeki beyanatına Hacı Salih Bey: "Kamilen mi Paşa Hazretleri, yoksa kısmen mi?" sorusunu yöneltmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise "Mümkün olduğu kadar malûmu âliniz (Cerablus) köprüsü gayet metindir. Kısmen olsa gerek, derecesi bence meçhuldür" cevabını vermiştir.

Mustafa Kemal Paşa, 18 Ekim 1921 tarihli meclis gizli oturumunda Fransızlarla yapılacak Ankara Antlaşması ile ilgili meclise bilgi verirken Urfa Milletvekili Hacı Hayali Efendi söz almış ve sınırların 10 kilometre daha güneyden geçirilmesinin mümkün olup olmadığını sormuştur. Hacı Hayali Efendi'nin suali üzerine Mustafa Kemal Paşa; "Çok çalıştık, mümkün olamadı. Hudut meselesi hakkında diyor ki; bu hudut hudut değildir. Sizin için de bizim için de muzirdir. Hudutların yalnız bir mahiyeti vardır. Behemahal ya birilerimizle düşman veya dost olacağız. Bu iki şıkdan başka manası yoktur. Sizin de niyetiniz dost olmak ise o vakit bu hudut iyidir. Bu hudut sizin için iyidir. Çünkü her zaman bir hadise, vesile ihdas edersiniz" diyerek ilgili hududun daha güneyden çizilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir.

Birinci Dönem Urfa mebuslarından Esat Bey, İzin almayıp uzun süre Meclis'e katılmadığından 9 Ekim 1920'de müstafi sayılmıştır, yasama görevini yapmadığı için özgeçmiş hakkında da bilgiye ulaşılamamaktadır.

Aynı şekilde Urfa Mebusu Hacı Mustafa Efendi de uzun süre Meclis'e gelmediği için 09.10.1920 tarihinde müstafi sayılmıştır. TBMM Arşivinde herhangi bir özgeçmiş dosyasına ve mazbatasına rastlanılmamıştır.

Orhan KUTLUAY

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmî Belgeler:

BCA, MF.MKT., 164- 52.

BCA, MF.MKT., 980- 57.

BCA, MF.MKT., 992- 55.

TBMM, D. 1, Sicil No: 421.

TBMM ZC, D.1, C 2.

TBMM ZC, D.1, C 4.

TBMM ZC, D.1, C 12.

Kitaplar

AKALIN, KÜRKÇÜOĞLU, Müslüm, A. Cihat, **Urfa Millî Mücadele Albümü**, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, 2018.

DEMİREL, Ahmet, **İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler**, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

ÇOKER, Fahri, Türk **Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, C III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/haci-salih-hayali-yasar-1869-1922/?pdf=7674> adresinden erişilmiştir